

פרשת שמות

החלק החיצוני והפנימי של העולם בחובת הלבבות והמעשים

א

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה" (א, א)

העמק דבר בפתיחתו עומד על כך שספר זה נקרא בפי בעלי המדרש 'ספר שמות'. כדאי אתא בב"ר פ"ג 'ויהי אור' נגד ס' שמות וכו'. וכן בהרבה מקומות. עוד כתב שהרמב"ן בסוף ספר בראשית קראו ספר הגאולה. אולם מביא שרבינו הבה"ג בסוף ספרו הקדוש קראהו 'ספר שני', דקחשיב חמשה חומשי תורה. ספר בראשית. וחומש שני. וספר כהנים. וחומש הפקודים. ומשנה תורה.

וכתב על כך הנצי"ב וז"ל, 'שותא דמרן זצ"ל ניתן ללמדנו בינה. שלא בחנם שינה השם בזה הספר. והיה לרבינו לקרוא כולם במספר חומש שני ושלישי וכו'. או חומש שמות. או על הענין המסוים שבו כמו יציאת מצרים או מתן תורה. כמו שקורא ספר במדבר. ספר הפקודים וכו'.

אלא בא ללמדנו דזה הספר ביחוד הוא שני לספר ראשית הבריאה כי הוא חלק שני מזה הספר. היינו בו נגמר סדר הבריאה. וכמאמרם ז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית. פי' תכלית העולם בכלל. הוא שיהא אומה אחת חלק ה' עמו. וזה לא נשלם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו לתכליתם שיהיו ראויים להיות לאור גוים להעמידם על ידיעת אלהי עולם, וזהו תכלית הבריאה שנברא לכבודו ית' כמש"כ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'.

נמצא דעל ידי יציאת מצרים ועל ידי מתן תורה היה גמר הבריאה, שכמבואר עוד בב"ר בראשית - בזכות התורה שנקרא ראשית. והיינו כדאי אתא בע"ז ג, א 'ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו'.

נמצא דמתן תורה הוא גמר הבריאה והיינו הך דיציאת מצרים שאז היו ראויים ישראל לקבל התורה ולהשלים הבריאה ולבא בזה לתכלית יצירתם. והרי זה אצל עם ה' כמו דעת אנושי ומדות ישראל של תורת האדם. אשר אע"ג שלא הגיע תבל ומלואה לזה השלמות עד אחר זמן רב אחר בריאת שמים וארץ.

וביאר הנצי"ב שספר בראשית הוא הספר של הבריאה - יצירת העולם וכן מעשי האבות שהם יצירה לבניהם וספר שמות הוא הספר של המעשים שנעשו עם היצירה הזו, ולכן נקרא ספר שני כי הוא בעצם החלק השני של חומש בראשית - חומש היצירה.

וגם כהיום שיש הרבה בני אדם שלא הגיעו לזה המעלה. מ"מ הדבר מושכל גם לאוה"ע דרך זה הי' תכלית מעלת האדם. וכך יש לנו להאמין דאע"ג שלא ניתנה התורה וחוקותיה עד אחר יציאת מצרים, וגם עתה יש הרבה מישראל שלא הגיעו לדעת תורה. מ"מ רק התורה היא תכלית מעלת ישראל שיהיו ראויים להיות לאור גוים. נמצא דספר שמות הוא ספר שני להראשון כמו שהמה ענין אחד ובו שני חלקים של ספר הבריאה.

המבואר שבאמת כל ענין ספר שמות הוא כעין חלק ב' של ספר בראשית, שספר בראשית הוא תחילת הבריאה, וספר שמות הוא סיום הבריאה. והמכוון בזה הוא מה שידוע שכנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם מכוונים עשרת הדברות, דהיינו שעשרת הדברות, בראו עולם גשמי והוא החלק החיצוני של הבריאה, אך לעולם החיצוני והגשמי הזה צריך להיות תוכן פנימי שהוא המהווה אותו ומקיים אותו, והעולם הפנימי הרוחני הזה, הוא העולם של 'עשרת הדברות', עשרת הדברות הם ה'תוכן' שיש בעולם הגשמי והם כל מטרת בריאתו, וזה הקו שעובר דרך ספר בראשית ומסתיים בספר שמות - הספר השני, אבל בעוד שבראשית מתייחס לבריאה החיצונית החושית, ספר שמות מעמיד את החלק הפנימי של הבריאה, יציאת עמ"י ממצרים הכנתם וקבלתם את התורה ולאחר מכן השראת השכינה במשכן - זהו העולם הפנימי התוכן האמיתי של העולם של ספר בראשית.

נמצא שספר שמות כל עסקו הוא בחלק הפנימי של העולם, והנה כשם שבעולם הגדול יש רובד חיצוני ולעומתו עומד רובד פנימי שהוא גם עיקרו של העולם החיצוני, באותה המידה בדיוק בניינים הדברים בתוך האדם שגם הוא נקרא עולם קטן אמנם אבל עם זאת כל אדם הוא עולם שלם, ובדומה לעולם הגדול גם באדם יש גוף חומרי ותאוות גשמיות שהם הרובד הגשמי - החיצוני לאדם מצד מהותו, ולפנים מזה עומדת הנשמה הפנימית שהיא התוכן העיקרי של האדם, היא מחיה ומקיימת אותו בכל רגע ורגע.

ב

ובהתאם לחלוקה זו שקיימת במבנה של האדם עצמו, כל מעשה וכל פעולה שיוצאת מן האדם מורכבת משני החלקים גם יחד, יש את החלק החיצוני של המעשה הלוא הוא הפעולה היבשה של קיום המצווה, חלק זה הוא שמגיע מצד הגוף מצד החלק החושי של האדם, ויש את החלק במעשה שמגיע מהרובד הפנימי של האדם, וזה מתבטא ברמת המחשבה שמכוונים ומכניסים בכל פעולה ופעולה, וככל שמכוונים יותר ומתרכזים יותר במעשה, כך חלק המחשבה גדל יותר והמעשה משתייך יותר לחלק הפנימי של האדם, אבל אם המעשה מגיע ללא כל מחשבה ומעבר לפעולה הגשמית אין שום מחשבה, הרי שמעשה זה הינו גשמי לחלוטין עם חיבור קטן מאוד לפנימיות של האדם.

ואמנם יש דברים שבהם המחשבה פחות חשובה, דהיינו שגם אם עושים את המעשה מן השפה ולחוץ אין נזק מהותי בעיקרו של המעשה, אבל לא כן הדבר כשעוסקים בקיומן של מצוות השם, מאחר ועיקר המצוה היא לחבר את המעשים הגשמיים לרוחניות, ועל ידי זה לצרף גם את הגשם שבאדם ולהכניס בו תוכן רוחני, ולכן בשעה שאדם עושה מצוה בלי כוונה, הרי שזה באמת כגוף בלי נשמה, כי עיקר המצווה היא מה שהאדם חושב ומכוון, ואם האדם אינו מכניס כוונות נכונות במצוה ועושה רק מעשה יבש כדי לצאת ידי חובה, יתכן באמת שיצא ידי חובה, אבל המעשה הזה הוא ריק לחלוטין, ולכן מצות צריכות כונה כי הכונה זה התוכן האמיתי של מעשה המצוה הגשמי.

כלומר, אדם שמקיים מצוות ולומד תורה בגלל יראת שמים ואהבת ה' שמתעוררת בו, במחשבות אלו יש כדי לרומם את המצוה לרמה אחרת לגמרי, אבל אם המחשבות הם מחשבות של כבוד גאוה וקנאה, דברים אלו מפחיתים מאוד בערך המצוה.

ד

ואמנם בכמה מקומות אומרים חז"ל שלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים ג, ב), אבל מנגד יש מימרות שונות בש"ס בגנות הלומד על מנת שיקראו לי רבי וכד', מקומות שכתוב בגנות הלומד שלא לשמה, או העושה מצוה שלא לשמה שראוי לו שלא נברא יותר משנברא, ואכן תוס' במסכת ברכות (יז, א) עמדו על הסתירה וכתבו שיש לומר דהכא (שנאמר שניחא שלא נברא) מיירי שאינו לומד אלא לקנתר חבריו, והתם (שנאמר שלעולם יעסוק וכו') מיירי שלומד על מנת שיכבדוהו.

'הלומד על מנת לקנתר' מבארים בשם הסבא מקעלם זצ"ל שהוא הלומד נטו שלא לשמה, כלומר שכל לימודו הוא כדי לעשות רע עם לימודו, אבל על מנת שיכבדוהו זה לא נטו לשם כבוד אלא אדם שקשה לו באופן כללי לשבת ללמוד ברצינות, ולכן הוא משתמש ביצר הכבוד שלו כדי לעודד את עצמו ללמוד טוב יותר, שעל ידי שילמד טוב ירכוש כבוד, אבל מטרתו אינה הכבוד בלבד אלא הכבוד משמש את מטרתו ללמוד את התורה, דבר זה מכונה בשם הסבא זצ"ל 'נקודת אמת', כלומר שיכול להיות הרבה שלא לשמה אבל בתוך כל הלא לשמה שיהיה איזהו תוכן פנימי שכן רוצה לעשות רצון השם.

ודבר זה הוא נצרך מאוד, שכידוע הגאון רבי יצחק בלאזר פתח פעם כולל של תורה לשמה לימים כשהזדמן לשם רבו הגר"י מסלנט שמתחילה התנגד לרעיון התבטא ואמר שאמנם הוא רואה הרבה מאוד לשמה אבל מעט מאוד תורה, והיינו שאדם מטבעו הוא עצלן ובשביל זה צריך תמריץ חיצוני שיעודד אותו, אבל כאן צריך לזכור טוב את הדברים הנ"ל שאם אין נקודה של אמת כל המעשה יורד לטמיון, כי התוכן של המעשה הוא עיקר המעשה ומי שלומד תורה אם אין לו את התוכן הנכון והגישה הנכונה ללימוד התורה, הוא מפסיד את כל המטרה, כי העיקר זה הפנימיות ואם אין פנימיות אין כלום.

וככל שמתבוננים במעשים חושבים עליהם לשם מה אנו עושים אותם ולשם מי 'דע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך', אדם חייב לדעת לשם מה הוא עובד להכניס תוכן במעשים הטובים שעושה, וככל שמרבים להתבונן בכך גדלים בחיים בכלל והן בכל מעשה ומעשה בפרט, ועל ידי זה האדם גם הוא הולך ונעשה יותר פנימי ומתחבר לתוכן הפנימי של העולם לחלק הרוחני שבו, ורק כך אפשר לגדול כמו שצריך, כי כשאין חיבור נכון עם הפנימיות, אין חיבור לרוחניות, וכל העולם הגשמי - העולם של עשרה מאמרות העולם של ספר בראשית, הוא רק חיפוי על התוכן האמיתי שלו העולם, העולם שיש בו עשרת הדברות, עולם של ספר שמות שהוא גמר בריאת העולם עולם שיש שם משכן עם השראת השכינה. יזכנו הקדוש ברוך הוא שנתמיד בעבודה הנכונה על פנימיות ועל ידי זה נצליח להתעלות מתוך עולם של ספר בראשית לעולם הפנימי של ספר שמות.

בהקדמה לספר חובות הלבבות מאריך המחבר להסביר שהסיבה שראה לנכון לכתוב את ספרו, היא שבני אדם רגילים להתאמץ ולהשתדל במצוות החיצוניות המעשיות, ולהזניח את עבודת הלב, ומבאר שמכיון שהאדם מחובר מנפש וגוף, ושניהם מטובות הבורא עלינו, האחד - נראה, והשני - אינו נראה, מפני זה עלינו לעובדו גם בעבודה גלויה וגם בעבודה צפונה. העבודה הגלויה - חובות האברים, כמו התפלה, והצום, והצדקה, ולימוד תורה, ועשית סוכה, ולולב, וציצית, ומזוזה, ומעקה, ושאר כל המצוות שמרגישים אותם בחוש.

וכנגד זה ישנה עבודה צפונה שהיא חובות הלבבות, שנייחדו בלבבותינו, ושנאמין בו ובתורתו, ושנקבל עבודתו, ונירא אותו, ונכנע מפניו, ונבוש ממנו, ונאהב אותו, ונבטח בו, ונמסור נפשותינו אליו, ושנפרוש מאשר ישנא, ושנייחד מעשינו לשמו, ושנתבונן בטובותיו, והדומה לזה ממה שייגמר במחשבת הלב ומצפוננו (ובמצפון) מבלי אברי הגוף הנראים ממנו, כל אלו דברים אשר הם חובות צפונות - דברים שאינם נראים לעינינו בעשייתם.

ואומר החובות הלבבות וז"ל, 'וידעתי דעת ברורה, כי חובות האברים לא תשלמנה לנו כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותן ותאות לבנו לפעול אותן. ואם יעלה במחשבתנו, שאין לבותינו חייבים לבחור בעבודת השם ולחפוף בה, יסתלק מעל אברינו חיוב המצוות שאנו חייבין בהן, מפני שאין מעשה נשלם מבלי חפץ הנפש בו, וכיון שנתברר, כי הבורא חייב את אברינו במצוותיו, לא היה נכון להניח נפשנו ולבנו, שהם מבחר חלקי עצמנו, שלא יחייבם בעבודתו כפי יכלתם, מפני שבהם גמר העבודה. ועל כן נתחייבו בחובות גלוינו ומצפונינו, כדי שתהיה עבודתנו שלמה וגמורה וכוללת מצפונינו וגלוינו לבורא יתברך'.

מבואר בדברי החובות הלבבות באופן הברור ביותר שמצווה שנעשית רק בחיצוניות וללא המחשבה והרגשת הלב המתאימה, באופן כזה גם חובת האיברים לא תשלמנה, דהיינו שאין זה רק חסרון במחשבה, אלא חסרון גם בגוף המעשה, וגם את חובת האיברים לא השלים, ועומק העניין הוא כפי שהתבאר שעיקרו של כל מעשה הוא במחשבת הלב, כי העיקר בבריאה הוא התוכן הפנימי של כל עניין גשמי, ולכך מעשה גשמי שאין בו תוכן של מחשבה רוחנית הוא גשם בלבד נטול כל תוכן אמיתי.

ולכך חובה להשקיע רבות בעבודה על הפנימיות, להתבונן בשעת קיום מצווה מה עושים ובשביל מה עושים, להתבונן ברגשת הלב בשעת לימוד התורה, האם אנו אכן מתכוונים לקיים את רצון הבורא יברך שציוונו לעשות מצוה זו או שסתם עושים מעשה יבש נטול תוכן, וככל שמודעים לחשיבות שבעבודה זו ממילא מגיעים ליותר מחשבה והתבוננות פנימית בשעת קיום המצוות ומגיעים לדרגה הראויה. ובזה העיקר.

ואמנם בעבודה זו כלולים שני עניינים, האחד הוא מה שהתבאר בגודל החשיבות שיש לעצם המחשבה והשלכתה על כל מעשה המצווה, אולם מתוך זה אנו מתעוררים לעניין נוסף, שהלוא עד כמה שאנו רואים שהמחשבה משנה כל כך למהות המצוה, ממילא יש להקפיד הקפדה יתירה שהמחשבה תהיה מחשבה נכונה וראויה שמרוממת את המעשה ומשלימה אותו כאמור, ולא שחלילה תמלא אותו בתוכן

הציבור מתבקש להמשיך להעתיק לרפואתו השלימה
של מורינו ורבינו ראש הישיבה, שיחזור לאיתנו במהרה -
ר' יהושע העשיל בן ריקל שרה לרפו"ש בתוך שאר חולי ישראל